

5.2.2. GALŪNIŲ VEDINIAI

Galūnių vedinių darybinė reikšmė artima priesagų darybinei reikšmei, tiktai priesagų yra labai daug (apie 600), o galūnių – mažai: vyriškosios giminės *-as, -is, -ys, -us, -ius*, moteriškosios giminės *-a, -ė, -is*. Be to, ne visos galūnės yra darios. Dariosioms galūnėms būdingas daugiareikšmiškumas – su tomis pačiomis galūnėmis daromi įvairių reikšmių daiktavardžiai iš veiksmažodžių, būdvardžių ir pačių daiktavardžių.

5.2.2.1. VEDINIAI IŠ VEIKSMAŽODŽIŲ

Abstraktieji daiktavardžiai dažniausiai daromi su galūne *-a* iš priešdėlinių veiksmažodžių: *apývarta* (: *apveřsti*), *apklausà* (: *apkláusti*), *iřpirka* (: *iřpiřkti*). Tačiau yra vedinių ir iš nepriešdėlinių veiksmažodžių: *maldà* (: *meľsti*), *kančià* (: *kęsti*), *liuobà* (: *liuõbti*).

Su galūne *-is, -ys*: *atlydýs* (: *atléisti*), *ãtkirtis* (: *atkiřsti*), *ítũžis, póelgis, išpuolis; dũžis* (: *daũžti, dùžti*), *kiřtis* (: *kiřsti*), *spjũvis* (: *spjáuti*), *řũvis* (: *řáuti*) ir kt.

Mažiau yra galūnių *-as, -ė, -ius* vedinių: *juõkas* (: *juõktis*), *siùtas* (: *siùsti*); *iřmonė* (: *iřmanýti*), *iřgalės* (: *iřgaléti*), *pérgalė* (: *pérgalėti*); *lãkius* „bičių lėkimas, spiečius“, *stýgius* „stoka“.

Asmenų pavadinimai iš veiksmažodžių daromi su galūne *-a, -as*, galūnės *-a* vediniai paprastai turi menkinamąją reikšmę: *iřgama, išpera, neúžauga, nenúorama, užúomarša, drimba, kamřà* „ėdūnas“, *vambrà* „plepys“; *príelipas, príevaizdas, sãrgas, saũgas*.

Kadangi asmenys yra abiejų lyčių, tai galūnių *-is, -ė* ir *-ys, -ė, -ius, -ė* vediniai yra poriniai: *knãkis, -ė* „kuris pro nosį šneka“ (: *knakéti*), *řiùris, -ė; neregýs, -ė, plepýs, -ė; díliaus, -ė, snùdžius, -dė, seíliaus, -ė, zaũnius, -ė*.

Veiksmo rezultato pavadinimai daromi su galūnėmis *-a* (dgs. *-os*), *-as, -is, -ys, -ė, -ius*: *iřvarža, krùvà, tvorà; ãtliėkos, išspaudos, pãkulos; ídaras, íkaitas, raizgas; ílinkis, ímygis, núotykis; atspindýs; brydė, pynė, riekė; skýrius*.

Įrankių, veikimo priemonių pavadinimai dažniausiai turi galūnę *-as, -a, -is, -ys* ir priešdėlinio veiksmažodžio kamieną: *ãpavas* (: *apaũti*), *pãkalas, pãkabas; paspirà, ùžtvara, ùžtvanka; ùžvarstis* „batų raištis“, *ùždoris* „sklãstis“; *ryřýs, stabdýs* ir kt.

Vietų pavadinimai daromi pridėdant galūnes *-a, -is, -as*: *ílanda, príeglauda, príeplauka; núolydis, guõlis, mìgis; atãbradas, núotakas* „upės baseinas, nutekamasis griovys“, *pérvalkas* „sausuma ar sekluma, per kurią pervelkami laivai“.

5.2.2.2. VEDINIAI IŠ BŪDWARDŽIŲ

Abstraktieji daiktavardžiai turi galūnes *-is, -a, -ė, -as*; jų reikšmė labai artima priesagos *-umas* vediniams: *blõgis* (: *blõgas*), *gėris* (: *gėras*), *greitis* (: *greitas*); *drąsà, gausà, narsà, svarbà, švarà; kaltė, vertė; gõdas* „godulys, godumas“.

Asmenų pavadinimus pagal būdingą ypatybę (dažniausiai neigiamą) žymi galūnių *-is, -ė, -ys, -ė, -ius, -ė* vediniai: *klìbis, -ė* (: *klìbas*) „šlubis“, *žlìbis, -ė* (: *žlìbas*); *kvailýs, -ė* (: *kvaĩlas*), *žvairýs, -ė* (: *žvaĩras*); *balčius, -ė* (: *báltas*), *bãsius, -ė* (: *bãsas*) „basakojis, nuskurdėlis“, *nuobõdžius* (: *nuobodùs*).

Gyvūnų pavadinimai daromi su galūnėmis *-is, -ė* (*-ys, -ė*) pagal plauko spalvą ar pagal neigiamai vertinamą ypatybę: *báltis, -ė, bėris, -ė, júodis, -ė, šývis, -ė; žvairýs, -ė* „kiškis“, *šleivýs, -ė* „lokys“, *baũžis, -ė* „beragis“.

Vietų pavadinimai turi galūnę -ė: *gylė* (: *gilūs*) „giluma, gelmė“, *núošalė* (: *nuošalūs*), *plýnė* (: *plýnas*) „lyguma, dykuma“.

5.2.2.3. VEDINIAI IŠ DAIKTAVARDŽIŲ

Asmenų pavadinimai pagal amatą ar nuolatinį darbą turi galūnes -ius, -ė, -is: *katìlius* (: *kātilas*) „katilų dirbėjas“, *kubìlius*, *kuřpius*, *rāčius*, *stālius*. Tokios kilmės yra ir pavardės *Kubìlius*, *Katìlius*.

Su priesaga -ius sudaromi neigiamą požymį turintys vediniai: *blùsius*, *mičius*, *pelėnius*, *seĩlius*, *snařglius*, *utėlius*, *kùprieus* ir kt.

Asmenų pavadinimai pagal priklausymą tautai, gyvenamąją ar kilmės vietą daromi su galūnėmis -is, -ė: *lietuvis*, -ė (: *Lietuvà*), *lātvīs*, -ė (: *Lātvija*), *šedùvis*, -ė (: *Šeduvà*), *sūdùvis*, -ė (: *Sūduvà*).

Gyvulių ir augalų pavadinimai daromi su galūnėmis -is, -ys, -ė: *kuōdis*, -ė (: *kuōdas*), *kùpris*, -ė, *duñblis* (: *duñblas*); *gaurỹs*, -ė (: *gaurāĩ*), *šlakỹs* „jūrinis upėtakis“; moteriškosios giminės vediniai iš vyriškosios giminės – su galūne -ė: *bríedė* (: *bríedis*), *élnė* (: *élnias*), *liūtė* (: *liūtas*).

Vėjų pavadinimai daromi iš pasaulio šalių pavadinimų su galūnėmis -ys, -is: *pietỹs* (: *piētūs*), *rytỹs* (: *rytaĩ*), *šiaurỹs* (: *šiáurė*), *vakāris* (: *vakaraĩ*).

Kompiuterinis lietuvių kalbos žinynas. Nuo morfologijos iki reikalų raštų, sudarė Petras Kniūkšta, Vilnius: Šviesa, 2004.